

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 332.22 (497.451)(091)

Prejeto: 11. 11. 2013

Alojz Demšar

dr. kem. znanosti, profesor, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 5, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: alozj.demsar@fkkt.uni-lj.si

Kje je stal dvor na Dolgih Njivah?

Lokalizacija desetih kmetij na Polhograjskem iz darovnice samostanu Stična leta 1384

IZVLEČEK

Samostan Stična je z darovnico leta 1384 pridobil 10 hub na Polhograjskem. Kmetije, naslednice teh hub, so od leta 1641 spadale v Portnerjevo imenje, od leta 1761 v imenje Plavcev iz Železnikov, od leta 1818 pa so bile podložne gospostvu Bokalce. Kmetijam smo določili hišne številke ob času nastanka franciscejskega katastra. S podatki o kmetijah iz urbarjev in katastrov smo toponime, ki so opisali lego hub leta 1384, lokalizirali na kmetije s hišnimi številkami in hišnimi imeni franciscejskega katastra.

KLJUČNE BESEDE

Polhov Gradec, Stična, Plavec, lokalizacija, Portner, rektifikacijske številke

ABSTRACT

WHAT WAS THE EXACT LOCATION OF THE FARM AT LANGEN AKCHER?

LOCALISATION OF TEN FARMS IN THE POLHOV GRADEC AREA DONATED TO THE STIČNA MONASTERY STIČNA IN 1384

The Stična Monastery obtained a donation of ten farms in the Polhov Gradec area in 1384. The monastery sold the farms to Portner in 1641. The farms belonged to Plavec from Železniki since 1761, after which it passed under the Bokalce dominion in 1818. The house numbers of the farms in the Franciscan Cadastre were determined. The data from land registers and urbaria enabled us to localise the toponyms describing the positions of the farms in 1384 to the houses listed in the Franciscan cadastre together with their house numbers and house names.

KEYWORDS

Polhov Gradec, Stična, Plavec, localisation, Portner, rectification numbers

UVOD

Jakob Strmolski, župnik v Šmarju, je 24. aprila 1384 podaril samostanu Stična 10 hub na Polhograjskem.¹ Dve hubi sta sestavljali dvor na Dolgih njivah (*hof an dem Langen Akcher*), lokacija osmih enojnih hub pa je opisana v darovnici kot *ze Copatsch, am Selcz, am Geschaid, vnderm Guph, vnderm Gereut, am Richer, am Widem* in *am Gesericz*. Obljudene so bile vse hube z izjemo zadnje, v darovnici so bila navedena tudi imena gospodarjev, ki so zasedali hube. Naslednji zapis o stiških kmetijah na Polhograjskem je v prvem ohranjenem urbarju samostana Stična iz leta 1505, ko je bilo v samostanskem uradu *Pollichgratz* vpisanih 9 kmetij brez imen gospodarjev,² urbarji iz začetka 17. stoletja pa že navajajo imena gospodarjev 10 kmetij.³ Leta 1641 je stiški opat Rupert Eckart prodal 36 kmetij Volfu Engelbertu grofu Auerspergu, da je poravnal dolg, ki ga je pri Auerspergu imel samostan Stična. Med temi kmetijami jih je bilo tudi 10 iz Polhovega Gradca.⁴ Ker so bile na Polhograjskem te kmetije edina posest samostana Stična in ker v arhivskih virih ni zaslediti nobenih sprememb v tukajšnji zemljiški posesti samostana med letoma 1384 in 1641,⁵ ni dvoma, da je 10 kmetij, ki jih je samostan Stična prodal leta 1641, predstavljalo naslednice 10 hub iz darovnice Jakoba Strmolskega iz leta 1384.

V prispevku smo lokalizirali vse polhograjske kmetije iz darovnice leta 1384 na kmetije iz franciscejskega katastra. Iz arhivskih virov smo določili fevdalne lastnike kmetij po prodaji leta 1641, imena gospodarjev kmetij od začetka 17. stoletja iz stiških urbarjev, terezijanskega, ohranjenega dela jožefinskega katastra in iz franciscejskega katastra in lokacijo kmetij na mapah franciscejskega katastra s hišno številko in hišnim imenom. S temi podatki smo kmetije iz franciscejskega katastra povezali s toponimi iz darovnice.⁶ V prepoznavni obliki se je ohranilo osem od devetih toponimov. Toponimi so se ohranili kot hišna imena *ze Copatsch* – Kopač v naselju Črni Vrh, *vnderm Gereut* – Zalaznik v naselju Smolnik, *am Richer* – Riher v naselju Smolnik in *am Widem* –

Vidmar v naselju Dvor pri Polhovem Gradcu. Dva toponima sta ohranjena kot imeni zaselkov: *am Geschaid* – Zameja v naselju Planina nad Horjulom in *vnderm Guph* – Zavrh v naselju Briše,⁷ dva pa kot imeni zemljišč (*am Selcz* – na Selah, *am Gesericz* – na Jezercih). Ohranil se ni toponim dvora z dvema hubama – *hof an dem Langen Akcher*. Ugotovili smo, da je dvor stal v naselju Osredok pri Dobrovi.

POVEZAVA KMETIJ V FRANCISCEJSKEM KATASTRU IN V DAROVNICI LETA 1384

Fevdalni lastniki kmetij iz darovnice samostanu Stična

Jakob Strmolski je bil pravni zastopnik Ortenburžanov, ki so mu za službo verjetno podelili nekatere svoje posesti.⁸ Na ta način bi Jakob Strmolski lahko prišel tudi do 10 hub na Polhograjskem, saj so Ortenburžani v Polhovem Gradcu v drugi polovici 14. stoletja imeli svoje posesti.⁹ Od izdaje darovnice leta 1384 do leta 1641 so kmetije pripadale samostanu Stična. Leta 1641 je samostan Stična prodal 36 kmetij Volfu Engelbertu grofu Auerspergu.¹⁰ Kupec, kranjski deželni glavar,¹¹ pa kmetij ni obdržal, temveč jih je prodal Karlu Portnerju; nanj so v imenjski knjigi vpisane 5. julija 1647.¹² Karl Portner je bil deželni knjigovodja (leta 1643) in tajnik.¹³ Ob nastanku terezijanskega katastra sto let pozneje najdemo te kmetije kot nekdanje Portnerjevo imenje (*Portnerisch geweste Gült*).¹⁴ To imenje zajema ob terezijanski rektifikaciji posest v velikosti 37 in 11/12 hub in se le malo razlikuje od posesti, ki jih je prodal leta 1641 samostan Stična.¹⁵ Tako v imenju najdemo dve hubi na Vačah, ki ju ni v spisku prodaje iz leta 1641, in manjše posesti (pet šestinskih in ena dvanajstinska huba ter 10 kajž). Portnerjevo imenje je v terezijanskem katastru na polhograjskem ozemlju zajemalo 12 posesti: sedem celih, štiri polovične in eno šestinsko hubo. V tabeli 1 so za ta posestva navedene v prvih treh stolpcih rektifikacijske številke, velikosti (huba ali del hube) in lokacija. Teh 12 posesti je bilo do leta 1761 prodanih Janezu Petru Plavcu.¹⁶ Janez Peter Plavec (roj. 1721) je bil fužinar in trgovec z železom iz Železnikov.¹⁷ Plavci so kmetije prodali leta 1818 za 1000 goldi-

¹ ARS, AS 1063, št. 252 (1384 april 24. s. l.). Transkripcija listine: Božo Otorepec, Centralna kartoteka srednjeveških listin (CKSL), Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 159; Volčjak, Strmolski in samostan Velesovo, str. 176–177.

² Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 289; ARS, AS 781, fasc. 4, urbar samostana Stična 1505.

³ Arhiv cistercijske opatije Stična, urbarji 1608–1615, 1619 in 1624–1630.

⁴ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 551.

⁵ Umek, *Kostanjevica, Pleterje in Stična*, str. 139–253; Mikuž, *Topografija stiške zemlje*, str. 5 sl.

⁶ Milko Kos je lokaliziral štiri toponime iz darovnice: *Langen Akcher* kot današnje naselje Dolge Njive pri Lučinah, *Copatsch* kot naselje Kopačnica, *Selcz* kot kmetije iz naselij Setnica in Selo nad Polhovim Gradcem in *Geschaid* kot zaselek Zameja v naselju Planina nad Horjulom. Glej Kos, *Gradivo za historično topografijo*, I, str. 266; II, str. 395, 541, 751. Zadnji dve lokaciji sta enaki kot v našem prispevku.

⁷ *Register zemljepisnih imen* ima vsa navedena imena z izjemo hišnega imena Vidmar.

⁸ Slana, Grad Strmol, str. 158.

⁹ Kos, *Vitez in grad*, str. 201.

¹⁰ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 551.

¹¹ Mal, Auersperg, str. 19.

¹² ARS, AS 173, knjiga št. 5, str. 7, stran v datoteki: 701.

¹³ Koblar, Ljubljancani 17. stoletja, str. 218.

¹⁴ ARS, AS 174, š. 192 (No. 279, Bekantnuss Tabellen) in š. 245 (No. 279, rektificirani domicilni akti).

¹⁵ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 551.

¹⁶ ARS, AS 724, knjiga 10, Šiftni register imenj v župniji Polhov Gradec, ki so bila izločena iz Portnerjevega imenja in so last Janeza Petra Plavca.

¹⁷ Andrejka, Plavec, str. 371.

Lays König

Namen der Körper, und derselben Grundbesitz Contribution

Pöschke bei N. Keller

Namen der Körper, und derselben Grundbesitz	Contribution	Übergeld	Grundgeld
1. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
Summa			
2. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
3. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
4. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
5. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
6. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
7. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
8. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
9. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
Summa			
10. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
11. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
12. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
Summa			
13. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
14. Lays Grundbesitz	1	6	12. 2. - 12.
Summa			

Vpis polhogrskih kmetij (rektifikacijske št. 1-12) v terezijanski kataster, v štiftni register Portnerjevega imenja.

Zahl der Grundbucheinlage: 47 VLOZEK P. 21.11.2001

Bl. 1. 47

Folio 559 Rect. N. 4 ad Portnergitt

Katastralgemeinde: Schwarzenberg

Gerichtsbezirk: Oberaltbach

Ganzhuber

Postzahl	Katastralzahl	Bezeichnung der Parzelle (Hausnummer, Culturgattung)	Postzahl	Katastralzahl	Bezeichnung der Parzelle (Hausnummer, Culturgattung)
1	58	Mischpflanzung			
2	59	Mischpflanzung			
3	59	Mischpflanzung			
4	59	Mischpflanzung			
5	1442	Mischpflanzung			

Vpis posestva z rektifikacijsko številko 4 v zemljiški knjigi, na stavbni parceli 59 k. o. Črni vrh stoji hiša Smolnik št. 2.

narjev Jožefu Seuniku, lastniku gospostva Bokalce.¹⁸ Gospostvu Bokalce je verjetno pripadal tudi drugi del nekdanjega Portnerjevega imenja.¹⁹

Povezava zapisov o kmetijah v terezijanskem katastru in v kasnejših virih

Povezavo posestev, vpisanih pred oštevilčenjem hiš v terezijanski kataster in v kasnejše katastre (jožefinski, franciscejski, reambulančni) po oštevilčenju hiš v letih 1770 in 1771, omogočajo zemljiške knjige gospostev.²⁰ V zemljiških knjigah so za vsako posestvo vpisani podatki terezijanskega katastra (rektifikacijska številka, velikost) in tudi hišna številka prebivališča gospodarja posesti (lastnika ali najemnika). Vpisi 12 polhograjskih kmetij v zemljiške knjige gospostev verjetno niso ohranjeni.²¹ Fevdalnega lastnika in rektifikacijsko številko terezijanskega katastra smo za 12 polhograjskih posesti našli v glavni zemljiški knjigi.²² Za vse posesti so katastrska občina in številka zemljiškooknjižnega vložka navedeni v tabeli 1. V zemljiškooknjižnih vložkih najdemo številke stavbnih parcel in hišne številke stanovanjskih stavb, s katerimi lahko določimo lego kmetij v mapah franciscejskega katastra (tabela 1).²³ Med nastankom franciscejskega in reambulančnega katastra pa se je od posesti z rektifikacijsko številko 5 odcepila posest, ki je v zemljiški knjigi vpisana na naslovu Smolnik 15. V istem času so tudi preštevilčili stavbne parcele v Osredku nad Dobrovo. Lokacije posesti iz terezijanskega katastra se dajo smiselno pojasniti z naslovi lastnikov v franciscejskem katastru. V terezijanskem katastru so bili za opis lokacije kmetij uporabljeni zavetniki podružničnih cerkva v Dvoru pri Polhovem Gradcu (sv. Peter), v Planini nad Horjulom (sv. Andrej) in Gori nad Polhovim Gradcem (sv. Lovrenc).²⁴ Kmetiji tik ob meji z loškim gospostvom (Črni Vrh 16) in v bližini te meje (Selo pri Polhovem Gradcu št. 2) imata vpisano lokacijo *Pillichgraz in oberburg gegen Lakh*.²⁵

Lokacija *Saurcham* označuje zaselek Zavrh v naselju Briše pri Polhovem Gradcu, lokacija *Osredek* pa naselje Osredek pri Dobrovi. Kmetije so razpršene po polhograjskem hribovju. Blizu skupaj ležijo le dve hubi in šestinska huba v Osredku pri Dobrovi in dve polovični hubi v Zavruhu.

Povezava zapisov o kmetijah v terezijanskem katastru s starejšimi viri

Stiška urbarja iz let 1608 in 1619 navajata imena gospodarjev in dajatve, urbar iz 1624–1629 pa samo imena.²⁶ Priimki na vseh posestvih se od leta 1608 do 1629 niso spremenili. S pomočjo imen najemnikov in zneskom činža v terezijanskem katastru in v urbarju iz 1608 smo lahko povezali zapisa za vse kmetije v stiških urbarjih in v terezijanskem katastru (tabela 2). Činž je med letom 1608 in terezijanskim katastrom ostal pri osmih kmetijah nespremenjen, spremenil (zvišal) se je le pri dveh kmetijah. Ena od kmetij se je v tem času razdelila na dve polovici z rektifikacijskima številkami 7 in 8, od katerih je vsaka plačevala polovico činža prvotne kmetije. Pri terezijanski rektifikaciji sta bili ocenjeni kot polovični hubi, njune stavbe so na mapah franciscejskega katastra postavljene v skupini. Hišna imena franciscejskega ali reambulančnega katastra dodatno potrjujejo povezavo med zapisi v urbarjih in terezijanskem katastru pri rektifikacijskih številkah 1, 2 in 5. Na teh kmetijah se je ohranil priimek iz leta 1608 kot hišno ime v franciscejskem ali reambulančnem katastru, čeprav se je že do nastanka terezijanskega katastra priimek spremenil.

Povezava kmetij s toponimi iz darovnice

Lega kmetij, priimki gospodarjev iz leta 1608, imena parcel v jožefinskem katastru in hišna imena omogočajo povezavo kmetij s toponimi v darovnici iz leta 1384. Povezave so navedene v tabeli 2 in pojasnjene pri historiatih kmetij. Iz tabel 1 in 2 sledi, da toponimi iz leta 1384 ustrezajo naslednjim hišnim številkam franciscejskega katastra: *am Widem* – Dvor št. 1, *am Selcz* – Selo št. 2, *ze Copatsch* – Črni Vrh št. 16, *vnderm Gereut* – Smolnik št. 2, *am Richer* – Smolnik št. 10, *am Geschaid* – Planina št. 9, *vnderm Guph* – Briše št. 24 in št. 25, *am Gesericz* – Briše št. 15, *an dem Langen Akcher* – Osredek št. 1, št. 5 in št. 8.²⁷

HISTORIATI KMETIJ

Dvor št. 1 (rektifikacijska št. 1). Kmetijo smo povezali s hubo *am Widem* iz leta 1384, ker je bil go-

¹⁸ ARS, AS 724, listina št. 9, 14. marec 1818.

¹⁹ ARS, AS 335, Zemljiška knjiga Sodni okraj Ljubljana mesto.

²⁰ Leben Seljak in Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, str. 57–63.

²¹ Vpisi posestev z rektifikacijskimi številkami 10, 11 in 12 v glavni zemljiški knjigi Okrajnega sodišča v Ljubljani navajajo zemljiško knjigo gospostva Bokalce. Fonda ARS, AS 335, Zemljiška knjiga, Sodni okraj Ljubljana in AS 346, Zemljiška knjiga, Sodni okraj Ljubljana Vrhnika imata ohranjen del zemljiške knjige gospostva Bokalce, vendar v njej ni vpisanih posestev, ki jih opisuje ta prispevek.

²² Okrajno sodišče v Ljubljani, Zemljiškooknjižni oddelek, glavne zemljiške knjige katastrskih občin Babna gora, Butajnova, Črni vrh, Setnik, Selo, Šujica. Posesti v katastrski občini Šujica iz ljubljanske kresije imajo kot fevdalnega lastnika navedeno gospostvo Bokalce, ostale katastrske občine so iz postojnske kresije in navajajo Portnerjevo imenja, torej lastnika v času nastanka terezijanskega katastra.

²³ ARS, AS 176, katastrske občine A7 Babna gora, A214 Butajnova, A167 Črni vrh, A172 Setnik, A168 Selo, L288 Šujica.

²⁴ Höfler, Gradivo, str. 360–361.

²⁵ *Historischer Atlas der Österreichischen Alpenländer, Die Landgerichtskarte*, Bl. 31 (Laibach), Bl. 35 (Adelsberg).

²⁶ Arhiv cistercijske opatije Stična: urbarji iz let 1609, 1619 in iz 1624–1629.

²⁷ Sedanja imena naselij: Dvor pri Polhovem Gradcu, Selo nad Polhovim Gradcem, Črni Vrh, Smolnik, Planina nad Horjulom, Briše pri Polhovem Gradcu, Osredek pri Dobrovi.

Zaselek s pozabljenim srednjeveškim imenom »Na Selcah« (Amselzj, am Selcz) nad dolino Male Božne, zadaj Tošč (1021 m), fotografirano s kmetije Pohleven v naselju Smolnik. Prva od leve »stiška« kmetija Selo št. 2 (Gariol), v neposredni bližini Selo št. 1 (Peklaj), desni par kmetij pod vzpetino Pesek (777 m) sta Setnica št. 19 (Kozjak) in št. 18 (Kozjak), hišne številke so iz franciscejskega katastra (foto: Alojz Demšar, december 2013).

spodar v urbarjih od leta 1608 do 1629 Marko Vidmar. Priimek Vidmar je na kmetiji izginil že pred terezijanskim katastrom, se je pa obdržal kot hišno ime, ki je vpisano v reambulančnem katastru in ga uporabljajo tudi sedaj.²⁸ Marko Vidmar je bil v stiških urbarjih označen kot župan, verjetno pristojen za vse posesti samostana na Polhograjskem. Kmetija je ležala blizu župnijskega, trgovskega in upravnega središča v Polhovem Gradcu ob glavni cesti od Polhovega Gradca proti Ljubljani in je imela najprimernejšo lego za opravljanje županske funkcije. Kmetija je v terezijanskem katastru ocenjena kot polovična huba.

Selo št. 2 (rektifikacijska št. 2). Kmetija Selo št. 2 s hišnim imenom Gariol skupaj s kmetijami Setnica št. 18 (Kozjak) in št. 19 (Kozjak) ter Selo št. 1 (Peklaj) tvori sklenjeno obdelano ozemlje na slemenu in na zahodnem in južnem pobočju hriba z najvišjim vrhom Pesek (777 m) med Jevškim grabnom in Malo Božno.²⁹ Ob nastanku terezijanskega katastra (1748–1756) je bila prva kmetija del Portnerjeve posesti oziroma prej samostana Stična (gl. zgoraj), zadnje tri kmetije pa so bile podložne polhograjskemu gospostvu.³⁰ Te tri kmetije je Milko Kos povezal z zapisom treh hub v vasi *Amselzj* v urbarju polhograjskega gospostva leta 1498.³¹ Sklepamo lahko, da se

je celotno ozemlje štirih sosednjih kmetij imenovalo *Amselzj* (»Na Selcah«), zato kmetija Selo št. 2 ustreza toponimu *am Selcz* v darovnici samostanu Stična leta 1384. Toponim se pojavi še v urbarju polhograjskega gospostva iz leta 1589, v katerem sta Blase Kosiakh in Juri Peklaj uvrščena v *V Seltzi*,³² v terezijanskem katastru se toponim ne uporablja več, kmetije so vpisane pod *Besianski Verch*. V jožefinskem katastru se toponim pojavi kot ime zemljiške parcele, kmetiji Selo št. 1 sta pripadali zemljiški parceli *na Sellach* in *na Werch na Sellech*.³³ V jožefinskem katastru se pojavi tudi novo ime za zemljišča kmetij Sela št. 1 in št. 2, ki ležijo v ledini (Ried) *Goriu*. Ker tega imena nismo zasledili v drugih virih, ni jasno, ali gre za ime, izpeljano iz hišnega imena Sela št. 2 – Gariol, ali za pravo zemljepisno ime.

Črni Vrh št. 16 (rektifikacijska št. 3). Gospodar kmetije je imel priimek zapisan kot Nakopači (leta 1608 in 1619) in kot Kopač (leta 1624 in v terezijanskem katastru). Hišno ime Kopač je vpisano v franciscejskem katastru. Kmetijo smo povezali s toponimom *ze Copatsch* iz leta 1384. Osamljena kmetija leži na južnem pobočju Kopačevega vrha (877 m), čez katerega teče razvodnica med Poljansko Soro in Gradaščico in kjer je tekla tudi meja polhograjskega in loškega deželkega sodišča. Zemljišča kmetije so v strmini, obdelovanje njiv je poleg oranja verjetno zahtevalo tudi kopanje, iz česar morda izvira ime kmetije.

²⁸ Aleš Golc, Dvor pri Polhovem Gradcu 18, sedanji lastnik kmetije Vidmar, informacija 14. 5. 2013.

²⁹ ARS, AS 176, katastrska občina A68 Selo.

³⁰ ARS, AS 174, šk. 36, Štiftni register, rektifikacijske št. 69, 70 in 68; zemljiška knjiga, k. o. Selo nad Polhovim Gradcem, zemljiškoknjžni vložki 17, 16 in 24.

³¹ Kos, *Gradivo za historično topografijo*, II, str. 541; ARS, AS 1,

š. 74, I/42, Lit. B – I, 4, Reformirani urbar urada in graščine [gospostva] Polhov Gradec /1498.

³² ARS, AS 1074, II/15u, Novoreformirani urbar gospostva Polhov Gradec /1589, fol. 42, 132.

³³ ARS, AS 175, š. 303, k. o. Setnica, posestni list št. 16.

Vas Osredek pri Dobrovi; v 14. stoletju je tu stal dvor »na Dolgih njivah« (hof an dem Langen Akcher), fotografirano iz vasi Belo, zadaj Ilov vrh (721 m). Dvor iz dveh hub se je pred letom 1608 razdelil na Osredek št. 5 (v vaškem jedru, desno) in na Osredek št. 8 (izven vasi, levo spredaj), hišne številke so iz franciscejskega katastra (foto: Alojz Demšar, december 2013).

Smolnik št. 2 (rektifikacijska št. 4). Gospodar kmetije je imel priimek Zalaznik (zapisan v stiških urbarjih iz let 1608, 1619 in 1624 kot Salesnikh), na mapi franciscejskega katastra je domačija vpisana kot Salase (»Zalaz«), sedanje hišno ime je Zalaznik.³⁴ Kmetijo smo povezali s toponimom *underm Gereut* (»pod Lazom«). Kmetija leži približno 100 višinskih metrov nad potokom Velika Božna na severnih, prisojnih pobočjih doline.

Smolnik št. 10 (rektifikacijska št. 5). Gospodarja kmetije sta bila Blaž Riher (v urbarjih leta 1608 in 1619) in Andrej Riher (leta 1624), na mapi franciscejskega katastra je domačija vpisana kot Richer, sedanje hišno ime pa je Rihar.³⁵ Kmetijo smo povezali s toponimom *am Richer*. Med nastankom franciscejskega katastra in glavne zemljiške knjige se je manjši del posestva osamosvojil kot Smolnik št. 15. Poslopja kmetije Smolnik št. 10 ležijo približno 150 višinskih metrov nad potokom Velika Božna na severnih, prisojnih pobočjih doline, Smolnik št. 15 pa leži na dnu doline.

Planina št. 9 (rektifikacijska št. 6). Kmetija leži v zaselku Zameja, zato smo jo povezali s toponimom *am Geschaid* (»na Meji«) iz leta 1384.³⁶ Huba je ležala ob meji s sosednjim loškim gospodvom.³⁷ Priimek gospodarjev Cankar je v urbarjih vpisan kot Zänker (leta 1608) ali Zänkher (leta 1619). Hubi je

pripadal mlin, zanj so plačevali dajatve polhograjskemu gospodstvu in je vpisan v njihovem urbarju že leta 1589, ko je bil na mlinu gospodar Ahac Cankar (Zangker).³⁸ V zaselku Zameja je bila tudi huba polhograjskega gospodstva, ki se je med letoma 1589 in 1651 razdelila v polovični hubi, ime zaselka pa je v urbarjih polhograjskega gospodstva vpisano kot *Samea* (leta 1498) ali *Sameyo* (leta 1534 in 1589).³⁹

Briše št. 24 (rektifikacijska št. 7) in **št. 25** (rektifikacijska št. 8). Na predhodnici obeh kmetij sta v letih 1608 do 1624 vpisane dve gospodarja s priimkom Završnik. Do nastanka terezijanskega katastra se je kmetija razdelila na dve polovici, od katerih je vsaka plačevala polovico činža iz leta 1608. Na eni od njih je gospodaril Matevž Završnik, na drugi Jožef Koritnik. Kmetiji sta v terezijanskem katastru vpisani v soseski *Saurcham*, v jožefinskem katastru pa zemljišča ležijo v ledini (Ried) *sa Verch*. Sedanje hišno ime prve kmetije je Boštjan (lastnik v času franciscejskega katastra je bil Sebastijan Hribernik), druga kmetija pa ima hišno ime Koritnik. Sedanji zaselek Završ vključuje še sosednjo kmetijo Gutnik. Kmetiji smo povezali s toponimom *underm Guph* (»pod Vrhom«).⁴⁰

Briše št. 15 (rektifikacijska št. 9). Kmetija leži v dolini Male vode in ima hišno ime Lepin v franciscejskem katastru in danes. Hišno ime Lepin bi lahko bilo sorodno zemljepisnemu imenu Lepena, ki je po-

³⁴ Register zemljepisnih imen.

³⁵ Register zemljepisnih imen.

³⁶ *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*, Bd. 4, Abt. 1, T. 2: Gefoppe-Getreibs, stolpec 3849, geslo Gescheide.

³⁷ *Historischer Atlas der Österreichischen Alpenländer*, Die Landgerichtskarte, Bl. 31 (Laibach), Bl. 35 (Adelsberg).

³⁸ Košir, Demšar, Leben-Seljak, *Dediščina župnije Šentjošt*, str. 182.

³⁹ Prav tam, str. 180–181.

⁴⁰ *Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*, Bd. 4, Abt. 1, T. 6: Greander – Gymnastik, stolpec 1141, geslo Gupf.

vezano s tekočo vodo ali obvodnimi rastlinami.⁴¹ Gospodar je bil Krištof Malovodnik (Christoff Maloudnickh v letih 1608 in 1619), nato Janez Malovodnik (Hanshe Mallauodnischkh). Kmetija je v terezijanskem katastru ocenjena kot polovična huba. V jožefinskem katastru je ime ene od parcel *u Jeserze*.⁴² Kmetijo smo zato povezali s toponimom *am Gesericz* (»Na Jezercih«) iz leta 1384, kjer je bila nezasedena huba.

Osredek št. 5 (rektifikacijska št. 10), **Osredek št. 1** (rektifikacijska št. 11), **Osredek št. 8** (rektifikacijska št. 12). Osredek pri Dobrovi je na mapah franciscejskega katastra strnjena vas. Zahodno od vasi, oddaljena približno 400 metrov, stoji še domačija Osredek 8. Posestva v velikosti hube Osredek št. 5, št. 6 in št. 8 in tretjinska huba Osredek št. 1 so zadnja desetletja fevdalizma pripadala gospodstvu Bokalce, gospodstvu Jablje pa sta pripadali posestvu Osredek št. 2 in št. 3 v skupni velikosti ene hube.⁴³ Med vsemi desetimi kmetijami, opisanimi v tem prispevku, sta Osredek št. 5 in št. 8 edini celi hubi, ki ležita blizu skupaj. Zato ustrežata edinemu še nelociranemu toponimu iz darovnice leta 1384, dvoru v velikosti dveh hub »na Dolgih njivah« (*hof an dem Langen Akcher des zwuo huben ist*). Iz dvora sta nastali še dve šestinski hubi, ena se je do terezijanskega katastra že osamosvojila v kasnejši Osredek št. 1. Druga šestinska huba je takrat še spadala pod Osredek št. 5, do nastanka glavne zemljiške knjige pa je bila verjetno priključena Osredku št. 1, ki je postal tretjinska huba. Lega Osredka št. 5 in št. 8 se lahko pojasni z delitvijo dvora na dve kmetiji. Poslopja Osredka št. 5 ležijo v vasi, kjer so bila pred delitvijo dvora. Poslopja Osredka št. 8 izven vasi na robu obdelovalnih zemljišč so postavili po delitvi dvora.

ZAKLJUČKI

Polhograjska posest samostana Stična je obsegala pet na samem stoječih kmetij, dve kmetiji sta imeli v neposredni bližini drugo kmetijo, ena kmetija je stala v vasi Dvor, dvor v velikosti dveh hub pa je bil v vasi Osredek. Od petih toponimov, ki so označevali samotne kmetije, so se ohranili štirje: Kopač (*ze Copatsch*), Rihar (*am Richer*) in Zalaznik (*vnderm Gereut*) kot imena kmetij in Zavrnh (*vnderm Guph*) kot ime zaselka, ki je nastal na ozemlju kmetije. Prvi znani priimki gospodarjev na teh kmetijah Kopač, Rihar, Zalaznik in Završnik so nastali iz imen kmetij. Kmetije so ohranile svoje ime tudi potem, ko so se priimki gospodarjev spremenili. Hišna imena samotnih kmetij so v tem primeru torej ustaljena podobno kot imena naselij. Spremenilo se je le hišno ime kmetije »Na Jezercih« (*am Gesericz*) v dolini Male vode,

ki ima že v franciscejskem katastru novo hišno ime Lepin, prvi znani priimek pa je bil Malovodnik. Na kmetiji »Na Vidmu« (*am Widem*) v Dvoru je nastal priimek Vidmar, ki se še danes uporablja kot hišno ime. Ohranilo se je tudi ime Zameja (*am Geschaid*), ki je pravo krajevno ime, saj je bila verjetno že leta 1384 zaselek dveh hub, čeprav je druga huba v lasti polhograjskega gospodstva prvič omenjena šele v urbarju iz leta 1498.⁴⁴ Izginilo pa je ime zaselka štirih kmetij »Na Selcah« (*am Selcz*), zadnji znani zapis je iz leta 1589. Obe izginuli imeni, »Na Jezercih« in »Na Selcah« sta se ohranili kot imeni zemljišč v jožefinskem katastru.

Toponim »Dolge njive«, kjer je stal dvor v velikosti dveh hub (*hof an dem Langen Akcher*), se pojavi v darovnici leta 1384, niso pa znani kasnejši zapisi tega toponima. Dvor smo lokalizirali v vas Osredek pri Dobrovi. Zapis o dvoru na »Dolgi njivah« se pojavi že v listini iz leta 1359, ko je Gall s Šumberka stricu Rudolfu Polhograjskemu prodal *hof ze Pillichgracz gelegen ze dem Langen aker vnd hof ze Weizenpach da Jacob auf sitzt vnd ein huob ze dem Mitterekk*.⁴⁵ Milko Kos je dvor z »Dolgi njiv« postavil v Polhov Gradec.⁴⁶ Najverjetneje pa se zapis iz leta 1359 nanaša na isti dvor v Osredku kot zapis v darovnici leta 1384, medtem ko *Pillichgracz*, omenjen na začetku naštevanja kmetij, označuje polhograjsko ozemlje ali gospodstvo in ne kraja Polhov Gradec.

Milko Kos je v Osredek pri Dobrovi lociral tri zapise iz 14. stoletja, ki omenjajo toponim *Mitterekk* (v letih 1303, 1353 in 1359).⁴⁷ Vendar je ta identifikacija napačna. *Mitterekk* je bil Srednji Vrh zahodno od Polhovega Gradca. To dokazuje zaporedje toponimov v listinah, kjer se *Mitterekk* omenja poleg Črnega Vrha, Smolnika in Praproč.⁴⁸ Tudi zapis imena je podoben kot sosednja Črni Vrh (*Swarzenek*) in Veliki Vrh (*Michelemeck*). Kot smo dokazali, je v srednjem veku Osredek pri Dobrovi označeval »Dolge njive« (*an den Langen Akcher*). Že v stiskem urbarju iz leta 1624 je zapisano slovensko ime (*Osredickh*),⁴⁹ enako v terezijanskem katastru (*Ošredok*).⁵⁰ Da sta bili *Mitterekk* in *Langen Akcher* dve popolnoma različni lokaciji, pa jasno priča listina iz leta 1359.

⁴⁴ Košir, Demšar, Leben-Seljak, *Dediščina župnije Šentjošt*, str. 180–182.

⁴⁵ ARS, AS 163, 1359 III 17, listina 6328; transkripcija v CKSL ZRC; Kosova transkripcija toponima je Ditterek, glej Kos, *Gradivo za historično topografijo*, II, str. 408.

⁴⁶ Kos, *Gradivo za historično topografijo*, I, str. 175.

⁴⁷ Kos, *Gradivo za historično topografijo*, II, str. 408.

⁴⁸ Posebej izpovedna je listina o prodaji gospodstva Polhov Gradec grofom Celjskim iz leta 1364, ki je Milko Kos ni poznal. *Mitterekk* je naveden za Črnim Vrhom, Smolnikom, Prapročnikom ter pred Prapročami, Grampovčnikom in Dedjekom (ARS, AS 1063, 1364 V 18; transkripcija v CKSL, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU).

⁴⁹ Gl. op. 26.

⁵⁰ Gl. op. 14.

⁴¹ Snoj, *Etimološki slovar*, str. 320–321, geslo Lepena.

⁴² ARS, AS 175, š. 303, k. o. Briše, posestni list št. 48.

⁴³ Okrajno sodišče v Ljubljani, Zemljiškoknjižni oddelek, Zemljiška knjiga, k. o. Sujica.

Tabela 1. Podatki o kmetijah iz terezijanskega katastra (TK), zemljiške knjige (ZK) in franciscejskega katastra (FK).

TK, rektif. št.	TK, huba	TK, lokacija	ZK, katastrska občina	ZK, vložek št.	FK, stavbne parcele	FK, naselje, hišna št.
1	½	Beÿ St: Petter	Babna gora	12	17, 18	Dvor pri Polhovem Gradcu št. 1
2	1	Pillichgraz in oberburg gegen Lakh	Selo pri Polhovem Gradcu	15	78- 81	Selo pri Polhovem Gradcu št. 2
3	1	Pillichgraz in oberburg gegen Lakh	Črni vrh	13	33-37	Črni Vrh št. 16
4	1	Oberhalb St. Laurentzi	Črni vrh	47	58, 59	Smolnik št. 2
5	1	Oberhalb St. Laurentzi	Črni vrh	18, 33	91, 100-104	Smolnik št. 10
6	1	An der Alben beÿ St. Andrea	Butajnova	19	79, 90	Planina št. 9
7	½	Saurcham	Setnik	8	46-50, 53, 56	Briše št. 24
8	½	Saurcham	Setnik	72	51, 52, 54, 55	Briše št. 25
9	½	Saurcham	Setnik	34	66-70	Briše št. 15
10	1+⅙	Osredek	Šujica	116	8, 9	Osredek pri Dobrovi št. 5
11	⅙	Osredek	Šujica	115	4	Osredek pri Dobrovi št. 1
12	1	Osredek	Šujica	120	1, 2	Osredek pri Dobrovi št. 8

Tabela 2. Podatki o kmetijah iz terezijanskega katastra (TK), poimenovanju v terezijanskem, jožefinskem (JK), franciscejskem (FK) in reambulančnem (RK) katastru, podatki iz urbarjev samostana Stična in toponim kmetije iz leta 1384. Činž je v goldinarjih – krajcarjih – denaričih.

TK, rektif. št	TK, najemnik	TK, činž	Poimenovanje	Urbar Stična 1608, mesto vpisa v polhograjskem uradu in najemnik	Urbar Stična 1608, činž	Lokacija v darovnici leta 1384
1	Kaspar Oßredkhar	0-26-2	Hišno ime Vidmar (RK)	9. Marco Widmair Suppan	0-26-2	am Widem ain hub
2	Matheus Perkläÿ	2-40-0	Parcela na Selah pri sosednji kmetiji (FK), hišno ime Per Gerioll (FK)	5. Achaz Gariol	2-40-0	ain hub am Selcz
3	Paul Kopatsch	2-45-0	Hišno ime Kopazhia (FK)	4. Gregor Nakhopatschi, dediči, Gregor Khopatsch (leta 1624)	2-25-0	ain hub ze Copatsch
4	Jacob Laßnikar	1-2-2	Hišno ime Salase (»Zalaz«) (FK)	7. Achaz Salesnikh	1-2-2	ain hueb vnderm Gereut
5	Andree Jewiz	1-2-2	Hišno ime Richer (FK)	8. Blase Richer	1-2-2	am Richer ain hueb
6	Joseph Zänker	3-20-3½	Zaselek Zameja (FK), Ried sa Mejo (JK)	3. Lentschik und Michel Zänker	2-40-0	ain hub am Geschaid
7	Matheus Sauerschnigg	0-40-0	Zaselek Zavrh (TK), Ried Zavrh (JK)	6. Hansche und Adam Sauerschnikh	1-20-0	ain hub vnderm Guph
8	Joseph Koritnig	0-40-0	Zaselek Zavrh (TK), Ried Zavrh (JK)			
9	Matheus Malauodnik	0-30-0	Parcela na Jeserih (JK), hišno ime Lepina(FK)	10. Christoff Maloudnickh	0-30-0	ain ode hub am Gesericz
10	Gregor Gorioll	2-0-0	Ossredek (FK)	1. Jurij und Martin Ossredker	2-0-0	hof an dem Langen Akcher des zwo huben ist
11	Joseph Stollandt	0-8-0		2. Marco Thomas und Lütitck Sadnicker	1-2-2	
12	Matheus Gorioll	1-2-2	Hišno ime Dobniker (FK)			

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, š. 74, I/42, Lit. B – I, 4, Reformirani urbar urada in graščine [gospodstva] Polhov Gradec /1498.

AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko: št. 5.

AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 36, 69, 70, 68, 192, 245.

AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko: šk. 303, k. o. Briše, k. o. Setnica.

AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko: katastrske občine A7 Babna gora, A214 Butajnova, A167 Črni vrh, A172 Setnik, A168 Selo, L288 Šujica.

AS 335, Zemljiška knjiga, Sodni okraj Ljubljana mesto.

AS 346, Zemljiška knjiga, Sodni okraj Ljubljana Vrhnika.

AS 724, Gospodstvo Bokalce: knjiga 10, listina št. 9 (14. marec 1818).

AS 781, Cistercijski samostan in državno gospodstvo Stična: fasc. 4, urbar samostana Stična 1505.

AS 1063, Zbirka listin: št. 252 (1384 IV 24. s.l.), št. 6328 (1359 III 17), 1364 V 18.

AS 1074, Zbirka urbarjev: II/15u.

Arhiv cistercijske opatije Stična: urbarji iz 1608–1615, 1619 in 1624–1630.

Okrajno sodišče v Ljubljani, Zemljiškoknjžni oddelek, glavne zemljiške knjige katastrskih občin Babna gora, Butajnova, Črni vrh, Setnik, Selo, Šujica.

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU: Centralna kartoteka srednjeveških listin za Slovenijo (prepisi dr. Boža Otorepca).

ELEKTRONSKI VIRI

Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854–1961. Leipzig 1971. Online-Version vom 11.10.2013. <http://woerterbuchnetz.de/DWB/>

Register zemljepisnih imen, REZI 25, stanje: februar 2007, Javne informacije Slovenije, Geodetska uprava Republike Slovenije. <http://portal.geopedia.si/sloj/metapodatki/1173>

Slovenski biografski leksikon 1925–1991. Elektronska izdaja. Ljubljana: SAZU, 2009. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/sbl:sbl/VIEW/>

LITERATURA

Andrejka, Rudolf: Plavec, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Druga knjiga. Maas–Qualle.* Ljubljana, 1933–1951, str. 370–372.

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm. Leipzig: S. Hirzel, 1854–1971.

Historischer Atlas der Österreichischen Alpenländer, I. Abteilung, Die Landgerichtskarte. Wien: Akademie der Wissenschaften, Verlag von Adolf Holzhausens Nachf., 1929.

Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem: prazupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 20, 1998, str. 307–368.

Koblar, Franc: Ljubljancani 17. stoletja. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 10, 1900, str. 179–239.

Kos, Dušan: *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.

Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije: (za Kranjsko do leta 1500).* Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975.

Košir, Tone, Demšar, Alojz in Leben-Seljak, Petra: *Dediščina župnije Šentjošt: ljudje, domačije in znamenitosti.* Šentjošt: Župnija, 2013.

Leben Seljak, Petra in Demšar, Alojz: *Knjiga hiš na Žirovskem: naselja, hiše in njihovi lastniki na ozemlju predjožefinske župnije Žiri pred letom 1900.* Ljubljana: Pegaz International, 2010.

Mal, Josip: Auersperg, geslo v: *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham–Lužar.* Ljubljana, 1925–1933, str. 19.

Mikuž, Metod: *Topografija stiške zemlje: doneski k zgodovini stiške opatije* (disertacija). Ljubljana: [s. n.], 1946.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784.* Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1995.

Slana, Lidija: Grad Strmol in njegovi lastniki skozi čas. *Kronika* 54, 2006, str. 151–174.

Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen.* Ljubljana: Modrijan: Založba ZRC, 2009.

Umek, Ema: *Samostani Kostanjevica, Pleterje in Stična.* Ljubljana: Arhiv Slovenije, 1974.

Volčjak Jure: Strmolski in samostan Velesovo, *Kronika* 54, 2006, str. 175–182.

S U M M A R Y

What was the exact location of the farm at *Langen Akcher*?

Localisation of ten farms in the Polhov Gradec area donated to the Stična Monastery in 1384

In 1384, Jakob Strmolski endowed on the Stična Monastery ten farms (*Hufe*) in the Polhov Gradec area with the deed of donation. The locations of the farms were described by nine toponyms. The farms remained in the possession of the Stična Monastery until 1641. Then they formed part of the Portner property until 1761 when they came into the hands of the ironworks owner Janez Peter Plavec from Železniki, where they remained until 1818, after which they ultimately passed under the Bokalice dominion. Before the Franciscan Cadastre was created, the estate was divided into twelve properties whose house numbers as well as locations in the said cadastre were determined by means of rectification numbers from the *Stift* Register (a kind of land register) and the land register. The farms listed in the Theresian Cadastre were then linked to the en-

tries in the urbaria of the Stična Monastery from the early 17th century with the aid of the amounts of peasants' main contributions and masters' surnames. Locations, house names, the first known masters' surnames as well as the names of land plots enabled us to establish the link between the toponyms contained in the deed of donation (in italics) and the corresponding farms listed in the Franciscan Cadastre: *am Widem* – Dvor pri Polhovem Gradcu No. 1, *am Selcz* – Selo nad Polhovim Gradcem No. 2, *ze Copatsch* – Črni Vrh No. 16, *vnderm Gereut* – Smolnik No. 2, *am Richer* – Smolnik No. 10, *am Geschaid* – Planina nad Horjulom No. 9, *vnderm Guph* – Briše No. 24 and No. 25, *am Gesericz* – Briše No. 15, *an dem Langen Akcher* – Osredek (pri Dobrovi) No. 1, No. 5 and No. 8. Five toponyms have been preserved as house names or the names of villages: Kopač (*ze Copatsch*), Rihar (*am Richer*), Zalaz (*vnderm Gereut*), Zavrh (*vnderm Guph*), and Zameja (*am Geschaid*). The following first known surnames derived from toponyms: Kopač, Rihar, Zalaznik (from *vnderm Gereut*), Završnik (from *vnderm Guph*) and Vidmar. Two names have been preserved as plot names from the Josephinian Cadastre: *am Gesericz* and *am Selcz*. Whereas *Langen Akcher* appeared in the deed of donation of 1384, no subsequent records have been found of this toponym, which was localised to three farms in the village Osredek pri Dobrovi.